

Kiss-Csapó Gergely:

Az autonómia és a modernizálódás kérdései Ladakhban

A Himalája egyik legnehezebben megközelíthető régiója az India fennhatósága alatt álló, Dzsammu és Kasmír Államhoz tartozó Ladakh. A tanulmány első része a régió politikai autonómiáért folytatott küzdelmét mutatja be, míg az írás második része arra keresi a választ hogy mi történik egy főként mezőgazdaságra, faluközösségek hagyományos hálózatára épülő társadalommal és annak önfenntartó gazdaságával, ha hirtelen rászakad a modern civilizáció minden áldása-átka. Mennyire képes összebékülni a premodern civilizáció a fogyasztásra épülő gazdasággal?

Bevezetés

Amikor Körösi Csoma Sándor a XIX. század első felében elindult megkeresni a magyarok őseit, még nem sejthette, hogy hosszú utazása során egy olyan világba fog eljutni, amely alig másfélszáz évvel később a társadalomkutatások egyik legizgalmasabb területe lesz. A Himalája egyik legnehezebben megközelíthető régiójában, Ladakhban mintegy négy-öt évet töltött (1823-1827), miközben az első tibeti-angol szótárat megalkotta.

A nyugati ember számára titokzatos, távoli és misztikus világ a buddhizmus, az iszlám és a hinduizmus összeolvadó hatókörében fekszik. A katonai okok miatt sokáig zárt vidéknek számító Ladakhba a turistákat sokáig nem engedték be. Harmincöt évvel ezelőtt, 1974-ben India megnyitotta a terület határait a világ előtt, s ezzel elkerülhetetlenül elindultak azok a társadalmi és gazdasági folyamatok, amelyeket Ladakh lakói addig még csak hírből sem ismertek.

Ladakh¹ közigazgatásilag *Dzsammu és Kasmír Államhoz* tartozik. Ezen államon belül autonóm régiónak tekinthető, de a legfontosabb döntések Kasmír fővárosában, Szingarban születnek. Tanulságos megfigyelni Ladakhban az autonómiaküzdelmet, amely igencsak

* Kiss-Csapó Gergely (1968) földrajz-történelem szakos tanár, tréner tanácsadó, túravezető. Az elmúlt évtizedben öt alkalommal járt hosszabb ideig az indiai Himalájában. Az ELTE-TTK Regionális Tudományok Tanszékének doktorandusz hallgatója, kutatási területe Ladakh, és a modernizáció hatásának kitett társadalmá.

hasonlít ahhoz, amelyet Kasmír hatvan éve vívott az Indiával folytatott tárgyalások idején. Az elmúlt két évtized ladakhi politikusai a szubszidiaritás elvét szeretnék megvalósítani Kasmíron belül, amiképpen Kasmír hangsúlyozza kivételezett önállóságát az indiai szövetségi köztársaságban. A dolgozat első felében e kérdés hátterét igyekszem megvilágítani. Munkám második felében pedig arra keresem a választ, hogy mi történik egy főként mezőgazdaságra, faluközösségek hagyományos hálózatára épülő társadalommal és annak önfenntartó gazdaságával, ha hirtelen rászakad a modern civilizáció minden áldása-átka? Mennyire képes összebékülni a premodern civilizáció a fogyasztásra épülő gazdasággal? Ezeknek a változásoknak a okait, nyomait kutatva az elmúlt években számos alkalommal jártam a helyszínen, így a hozzáférhető szakirodalom mellett a terepmunka során szerzett tapasztalataimra is támaszkodom.

Ladakh helyzete Kasmírban

A kulturális és gazdasági kapcsolatok „Kelet- és Nyugat-Tibet” között – ahogy sokan emlegetik Tibet Kínához, illetve Indiához tartozó részét – a két nagy szomszéd XX. század közepén bekövetkezett önállósodásáig élénkek voltak a Csang-la hágón keresztül. A hasonló természeti körülményekhez a lakosság hasonlóképpen alkalmazkodott, ami első ránézésre talán az építkezési módban nyilvánul meg leginkább.² A buddhizmus India felől érkezett Ladakhba, de a XIII. században a vallás fő szakrális bázisa inkább kelet felé, Tibetbe tolódott. Ekkorra már a ladakhi gompák (buddhista kolostor) kivétel nélkül egy-egy tibeti főkolostor alá voltak rendelve. Tibet vallási hatóköre pedig ebben az időben Mongóliától Butánig és Ladakhtól egészen a Kuku-Nór-tóig terjedt.

Ladakh jelenlegi helyzete Indián belül mintegy hatvan évvel ezelőtt kristályosodott ki, amikor *Hari Singh* kasmíri maharadzsa kéthónapnyi huzakodás után, 1947. október 26-án úgy döntött, hogy a saját hindu hitét követve Pakisztán helyett az Indiai Unióhoz csatlakozik, jóllehet Kasmír lakosságának kb. 88-90 %-a muzulmán vallású volt. Ettől a döntéstől szokták az azóta is megoldatlan kasmíri konfliktust eredeztetni. Kasmír déli, délkeleti része Indiához

¹ Ladakh Dzsammu és Kasmír Államnak a keleti részén található. Fekvéséből adódóan az egyik legeludogottabb terület: a Himalája fővonulatától északra található, tömegközlekedéssel igen nehezen közelíthető meg.

² Ha megnézzük a lehi és a lhászai potalát (királyi palota), a hasonlóság nyilvánvaló, a ladakhi és tibeti lakóházak stílusa között is sok a közös vonás. Ha a nagy buddhista kolostorok építményeit vizsgáljuk, Tibetben is és Ladakhban is ugyanazokat az építészeti stílusjegyeket fogjuk rajtuk felismerni. Ravina Aggarwal: From Utopia to Heterotopia, towards an anthropology of Ladakh. in: Henry Osmaston, – N. Tsering (szerk.) *Recent Research on Ladakh* Vol. 6. Motilal Banarsidas Publishers, 1997. 22-23. o.

került, északi, északnyugati egyharmada Pakisztánhoz.³ A két területet a fegyverszüneti vonal választja el, melyen át az ellenséges felek farkasszemet néznek egymással. Kasmír Pakisztánhoz került részét Azad (szabad) Kasmírnak nevezik, az Indiához került nagyobb területen alakult meg Dzsammu és Kasmír Állam. Az északnyugati Kasmír-völgy az indiai Szingar környékén hagyományosan muzulmán többségű, a délnyugati terület Dzsammu központtal főként hindu vallású, a keletre fekvő Ladakh lakossága pedig legalább 80 százalékban buddhista. Ezért tekinthetjük Indiának ezt az államát három vallás, három civilizáció olvasztótégelyének.

A történelmi Kasmír szétszakadása után érdekes módon a többségében hindu Dzsammuban erősödtek fel először a muszlim Kasmírral szembeni szeparatista törekvések. A Bharatiya Jan Sangh, a Hindu Mahasabha, a Ram Rajya Parishad és más szervezetek követelték az elszakadást Kasmírtól, és ezen igényük megfogalmazása közben a ladakhi buddhisták muszlimokkal szembeni előítéleteire is támaszkodtak.⁴ Ezt ismerte fel 1952-ben Abdallah sejk, Kasmír muszlim politikai vezetője, aki tárgyalásokat kezdeményezett Dzsaváharlál Nehruval, India elnökével és Kusak Bakula Rinpocsével, Ladakh egyházi és szellemi vezetőjével, hogy Kasmír számára különleges jogállást vívjon ki. A tárgyalásokon a két említett helyi vezető egységesen állt ki Kasmír önálló státusza mellett, de mindketten más-más céllal. Abdallah sejk Dzsammu és Kasmír Államnak szeretett volna önállóságot, Ladakh vezetője pedig ezen belül kért autonómiát.⁵

A tárgyalások eredményeként megszületett az indiai alkotmány 370. számú paragrafusa, amely különleges jogállást biztosít Dzsammu és Kasmír Államnak az Indiai Unióban belül. Ennek értelmében Kasmír nagyobb autonómiát élvez, mint India bármely más állama.⁶ A szövetségi kormány mindössze a védelmi kérdésekbe, a külpolitikába, valamint a közlekedést és a távközlést érintő kérdésekbe szól bele. Kusak Bakula szerint Ladakh és Kasmír hasonló módon rendezhette volna viszonyát egymással.⁷ Ladakh autonómia-törekvéseit azonban fél évszázada nem koronázta siker. Sőt, ahogyan a szövetségi kormány – az alkotmány 370. számú paragrafusával ellentétben – az évek során egyre erősebben kívánt beleszólni Dzsammu és Kasmír Állam belügyeibe, Kasmír is igyekezett Ladakhot egyre inkább centralizálni.⁸

³ Balogh András: A kasmíri kérdés. in: Balogh András (szerk.): *Nemzet és nacionalizmus*. Korona Kiadó, 2002. 222-233. o.

⁴ Martijn van Beek: Dangerous Liaisons: Hindu Nationalism and Buddhist Radicalism in Ladakh. in: Satu Limaye (szerk.): *Religious Radicalism and Security in South Asia*. Asia-Pacific Center for Security Studies, 2004. 195-200. o.

⁵ Balogh: i. m. 231. o.

⁶ Shridhar Kaul - H. N. Khaul: *Ladakh through the ages - Towards a new identity*. Indus Publishing Company, 1995. 345-347. o.

⁷ Navnita Chadha Behera: „Kashmir quagmire - A promising move”. *Asia Times* 2003. január 9. http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/EA09Df04.html, internetről letöltve: 2009. március 28.

⁸ Shridhar Kaul - H. N. Khaul: i. m. 209. o.

Lényeges megemlíteni, hogy maga a kasmíri lakosság India és Pakisztán különválása idején egyik országgal sem kívánt területi szövetségre lépni.⁹ A Dzsammu és Kasmír Állam, illetve a pakisztáni Azad Kasmír közti bizonytalan határszakaszt elsősorban Pakisztán területén működő militáns muszlim szeparatista szervezetek – nem titkolt pakisztáni támogatással – számos alkalommal próbálták megbolygatni, így 1965-ben, 1971-ben és 1999-ben (bár a tíz évvel ezelőtti hadműveletek csupán Kargilára és környékére terjedtek ki). A fegyverszüneti vonal, angol rövidítéssel „LoC” (*Line of Control*), közel húzódik a Srinagart Lehhel összekötő országút kargili szakaszához, időnként aknavetőkkal veszik tűz alá a pakisztáni oldalon lévő fegyveresek. Bár az 1971-es Simlai Szerződésben foglaltak szerint a frontvonalat Indira Gandhi, akkori indiai miniszterelnök elismerte nemzetközi határvonalnak, a pakisztáni kormányfő, Zulfikar Ali Bhutto ugyanezt nem tette meg.

Ami Kasmír és ezen belül Ladakh keleti határait illeti, 1962-ben a Kínai Népköztársaság csapatai váratlanul elfoglalták az Akszaj-Csin platót és Csusult, a Pang-Gong Tso-tó keleti vidékét. A térséget, amely több mint 5000 méteres átlagmagasságú, Kína azért annektálta, hogy az ott építhető úttal összeköthesse Tibetet Szinkiang tartománnyal.

A háború következtében Ladakh, történelmében először, az indiai média érdeklődésének előterébe került. A terület egy részének elvesztése nem járt különösebb gazdasági kárral, hiszen majdnem teljesen kietlen, sivatár és lakatlan fennsíkról van szó. India „politikai becsülete” szenvedett csorbát a megalázó vereséggel. E fejlemények vezettek ebben a térségben India aktív katonai jelenlétéhez, később pedig egész Ladakh gazdasági életének gyökeres átalakulásához.¹⁰

Tibet kínai megszállása miatt már néhány évvel korábban, 1959 márciusában lezárult a Lhaszába vezető út, a Csang-la hágó, az a kereskedelmi útvonal, amely összekötötte Ladakhot Közép-Ázsiával. A szerzetesek, akik mindeztáig a tibeti gompákat látogatták, ezentúl inkább az indiai kolostorokat keresték fel vallásos hitük elmélyítése, tanulmányaik folytatása végett. A Dalai Láma menekülése után tibeti menekültek tízezrei szöktek át Indiába, elsősorban a „kisebb testvérhez”, Ladakhba. Különös módon Tibet megszállása után Ladakh vált a buddhizmus központjává, holott hosszú évszázadokon keresztül Tibet volt a kulturális fellegetvár, ahová Ladakh buddhista népe lelki utánpótlásért fordulhatott.¹¹

⁹ Csicsmann László: „Nukleáris fegyverkezés Dél-Ázsiában, az indo-pakisztáni konfliktus az ezredfordulón.” *Kül-Világ*, Vol. 1. No. 2. (2004), 2. o.

¹⁰ Margaret W. Fisher – Leo E. Rose – Robert A. Huttenback: *Himalayan battleground, Sino-Indian rivalry in Ladakh*. Frederick A. Praeger Publisher, 1963. 81-90. o.

¹¹ Kaul - Khaul: i. m. 219. o.

Az évszázados karavánutak megszűnése miatti gazdasági visszaesés csak néhány évig éreztette hatását az új helyzetben. Ladakhnak sikerült hamar kihevernie ezt a gazdasági veszteséget, mégpedig három tényezőnek köszönhetően:

- a katonai fenyegettség miatt India támaszpontokat telepített a térségbe,
- a hetvenes évek közepén, 1974-ben Ladakh határait megnyitották a turisták előtt,
- India ambiciózus fejlesztési programba kezdett Ladakhban, amely káros mellékhatásai ellenére gyorsan fellendítette az országrész gazdaságát.

A fejlődés, az anyagi gyarapodás gyorsabb volt, mint Ladakh hosszú történelme során bármikor, a lakosság életszínvonala látványosabban növekedett, mint India bármely más szövetségi államában.¹²

A ladakhiak autonómiatörekvése

Napjainkban Ladakhnak a muzulmán többségű Dzsammu és Kasmír államban meglehetősen alárendelt szerep jut. Azt a tényt, hogy területileg a legnagyobb, bár népességét tekintve a legkisebb régió, valamint hogy önálló kulturális és vallási identitással rendelkezik, az elmúlt hatvan évben alig vették figyelembe.¹³

Az ötvenes években Szingarban felállították a Ladakhi Ügyek Minisztériumát. Ez elsősorban a területfejlesztési kérdésekben volt hivatott dönteni, az úthálózat kiépítésével, az öntözőcsatornákkal, illetve a modernizációból adódó más feladatokkal és problémákkal foglalkozott. Idővel a helyi rendőrség kasmíri tagjait igyekeztek ladakhiakkal felváltani, hogy növeljék a hatóság elfogadottságát a helyi lakosság körében. Az alapfokú oktatásban az urdu helyett (Dzsammu és Kasmír Állam egyik hivatalos nyelve) a bodhi nyelvet (a tibeti nyelv ladakhi változata) vezették be. Bármennyire is kedvezőek voltak ezek a döntések, a helyi lakosság az engedelmények helyett a valódi önrendelkezést tartotta kívánatosnak.¹⁴

Dzsammu és Kasmír Állam kormányának viszonyát a ladakhi autonómiához a ciklikusság jellemzi. A centralizáció évtizedeit időről időre a szélesebb autonómia gondolata váltja fel, hogy azután visszatáncoljanak az eredeti központosító törekvésekhez. Abdallah sejk

¹² David Sonam, a lehi Moravian keresztény iskola nyugalmazott igazgatójának személyes közlése, 2007. augusztus 3. Leh, Ladakh.

¹³ Kaul - Khaul: i. m. 249-252. o.

¹⁴ van Beek: i. m. 202. o.

1948 és 1953 között többször megígérte, hogy Dzsammu és Kasmír Állam területét öt autonóm régióra osztja a szubszidiaritás elve szerint, de a közigazgatási reform az ő idején nem valósult meg. Utóda 1953-1964 között Bakshi Gulam Mohammad volt, aki a Ladakhi Ügyek miniszterhelyettesévé tette Kusak Bakula Rinpochét, Ladakh karizmatikus buddhista vallási vezetőjét. Hatáskört és költségvetést azonban nem adott neki, sőt saját beosztottjainak kinevezéséről sem dönthetett. Ebben az időszakban a nagyszabású modernizációs létesítmények tervei elkészültek, de megvalósításukra már nem volt lehetőség. A hidak, közutak, vízi erőművek beruházásai lelassultak. Jellemző példa az Indus-folyó felső szakaszára tervezett Sztakne vízi erőmű projektje. A beruházás huszonöt év alatt valósult meg, mert voltak olyan időszakok, pl. a hatvanas évek elején, amikor a munkálatok hosszú ideig álltak.¹⁵

1975-ben Abdallah sejk visszatért a hatalomba, hogy az éppen csak felvetődött közigazgatási reform gondolatától visszatáncoljon. Az alapvetően szekuláris felfogású miniszterelnök politikai beszédeiben egyre gyakrabban idézte a Koránt, és érezte, hogy a muszlim választók minél szélesebb körű megnyerésére törekszik. Terveiben a „Nagy Kasmír” ideáját vázolta fel, a történelmileg Ladakhhoz tartozó, de muszlim többségű Doda és Kargil körzeteket hozzácsatolta volna a kasmíri területekhez.¹⁶

A nyolcvanas évek elején a kasmíri központosító törekvésekkel szemben Ladakhban *a különleges jogállású szövetségi terület* elismertetését szorgalmazták, ami Indiában több helyütt elismert megoldás. Keserűen emlegették, hogy a kasmíri kormány „alávetettként kezeli őket”.¹⁷ Miközben Sztinagar ellenezte a delhi központi kormányzat beleszólását Sztinagar ügyeibe (a 370. paragrafusra hivatkoztak), a ladakhiak a kasmíri hegemoniát sérelmezték. Még a Ladakhi Ügyek Minisztériumában is főként kasmíriak ültek, akik nem élvezték az általuk irányított területen élők bizalmát.¹⁸

Az 1983-as választásokat Faruk Abdallah – Abdallah sejk fia – nyerte meg Dzsammu és Kasmír Államban, de 1984-ben India miniszterelnöke, Indira Gandhi menesztette őt, és központi irányítás alá helyezte az egész államot. A Delhiből kinevezett Dzsagmohan kormányzó bebörtönözte a kasmíri politikusok jelentős részét, ezzel nemcsak súlyos károkat okozott a szekuláris demokrácia ügyének, hanem felkorbácsolta a szeparatista indulatokat is.¹⁹

¹⁵ Ladakh adminisztratív központját, Leh várost kellett ellátni elektromos árammal, és erre leginkább a közeli Indus-folyóra épített vízerőmű látszott alkalmasnak. Prem Singh Jina: *Ladakh, past and present*. Gyan Publishing House, 2000. 171. o.

¹⁶ van Beek: i. m. 203. o.

¹⁷ Kaul - Khaul: i. m. 258-272. o.

¹⁸ Victoria Schofield: *Kashmir in conflict: India, Pakistan and the unending war*. I. B. Tauris, 2003. 127. o.

¹⁹ Csicsmann: i. m. 4.o.

Nem véletlen, hogy amikor a kasmíri szeparatista törekvések a 80-as évek második felében új erőre kaptak, a ladakhi buddhisták is azonnal a teljes elszakadást kezdték szorgalmazni. A nyáron Sztinagarban, télen Dzsammuban székelő Kasmíri Törvényhozó Gyűlés 1979-ben közigazgatásilag kettéosztotta Ladakhot a Lehi és a Kargili Kerületre. Ezáltal igyekeztek legalább vallási alapon külön körzeteket kijelölni. Az így létrehozott Kargili Kerület döntően muzulmán vallású,²⁰ míg a Lehi Kerület döntően buddhista. Érdekes módon a kargiliak, bár muzulmánok, mégis ladakhi nyelven beszélnek, és önmagukat – a hagyományokra hivatkozva – inkább ladakhinak vallják. A közigazgatási felosztásra a ladakhi politikusok azóta is úgy tekintenek, hogy az méltatlanul megosztotta az egykoron egységes Ladakh területét.²¹

A Ladakhi Autonóm Tanács

Az indiai központi kormány 1989 decemberében ideiglenesen ismét megszüntette Kasmír 1986-ban visszacapott autonómiáját, mire Sztinagar utcáin véres zavargások robbantak ki a szövetségi kormány ellen. Ugyanekkor erőszakos tüntetések robbantak ki Ladakhban is, de egészen más célokért. A tüntetők a „szövetségi területi státuszt” (Union Territory) követelték, de megjelentek a teljes elszakadás hívei is.²² Úgy vélték, hogy Ladakh kulturális, vallási és nyelvi különállását Sztinagarból nem képesek többé biztosítani a kasmíri politikusok, ezért a szövetségi kormány joghatósága alá szerették volna helyezni a saját régiójukat.²³ Ez nem lett volna példa nélküli Indiában, számos esetben előfordult, hogy területileg egy tömbben élő kisebbségi népcsoportokat kivontak saját államuk joghatósága alól, és ezek közvetlenül Delhi igazgatása alá kerültek.²⁴

A Ladakhban mintegy 85-90 százaléknyi buddhista lakosság, a kasmíri szunnita muzulmán állami vezetés úgymond *elnyomó politikájára* hivatkozva, teljes társadalmi bojkottot hirdetett meg.²⁵ A kasmíri hivatalnokok, kereskedők, üzletemberek rövidesen elmenekültek Lehből és környékéről, Khalsiból, a Nubra-völgyből, és Zanszkárból. A bojkott

²⁰ Kargil város környékén élő lakosság sííta, míg Kasmír többi részén szunnita muzulmán.

²¹ Kaul - Khaul: i. m. 268. o.

²² Schofield: i. m. 144. o.

²³ Kaul - Khaul: i. m. 345. o.

²⁴ Andaman és Nicobar szigetek, Chandigarh, Dadra és Nagar Haveli, Daman és Diu, Lakshadweep, Delhi Főváros.

²⁵ Jina: *Ladakh, past and present*. 170. o.

érintette a több évszázada Ladakhban élő szunnita kisebbséget is, az *argonokat*,²⁶ aláásva ezzel a két népcsoport közötti hagyományosan jó viszonyt.²⁷

A társadalmi bojkott 1992 novemberéig tartott, amikor a szembenálló feleknek – főként a Ladakhi Muszlim Szövetségnek (LMA) és a Ladakhi Buddhisták Szervezetének (LBA) – sikerült a tárgyalóasztalhoz ülniük, és kidolgozni az együttműködés feltételeit. Az LMA és az LBA ráébredt, hogy egymásra vannak utalva, csak közösen alakíthatják jövőjüket Dzsammu és Kasmír Államon belül.²⁸ Mindkét szervezet képviselői beszüntették a viszálykodást, és igyekeztek soraikat rendezni egy közös szervezetben. 1993 és 1995 között hosszú tárgyalások eredményeképpen megszületett a Ladakhi Autonóm Tanács (LAHDC).²⁹ Ez a szervezet hivatott biztosítani a Lehi Körzet lakói számára, hogy maguk döntsenek saját sorsukról.³⁰

Mind a területi tervezésben, mind a végrehajtás és a közigazgatás kérdéseiben Dzsammu és Kasmír Állam hatóságai átadták a döntési felelősséget a LAHDC-nek, ám a közigazgatási körzeten belül csupán Leh, a főként buddhisták által lakott főváros kapott olyan jogosítványokat, amelyekkel valódi helyi döntéseket hozhattak. A helyi döntések megvalósítására Kasmír a pénzügyi forrásokat is a Ladakhi Autonóm Tanács rendelkezésére bocsátotta.

A központi irányítás 1996-ig maradt fenn Kasmírban, amikor az országos választásokon a Kongresszus Párt elvesztette a hatalmat, és az új szövetségi kormány a Bharatija Dzsana Párt (BJP) vezetésével alakult meg. Még abban az évben Faruk Abdallah miniszterelnökként visszatért a hatalomba, és az alig egy éve bevezetett korlátozott autonómia-megállapodást megtorpedózta Ladakhban. Következetes központosító törekvéseiben széles társadalmi támogatottságot élvezett az agresszív militáns csoportoktól kezdve a békésebb muszlim politikai pártokig. A Sztinagari parlament igyekezett megnyirbálni azokat a pénzügyi alapokat is, amelyekből a LAHDC-t támogatták volna. Helyette a saját közigazgatási szerveit, a Regionális Önkormányzati Bizottságot és a Törvényhozó Gyűlés (Panacsajati Radzs) intézményeit favorizálta.³¹

Ladakhi részről ez vezetett 2000 júniusában a „szövetségi terület” gondolatának ismételt felmelegítéséhez. A Ladakhi Buddhisták Szervezete a 2002-es parlamenti választásokon

²⁶ Argonoknak hívják a jarkandi, kasmíri és turkesztáni kereskedők ladakhi utódait.

²⁷ Prem Singh Jina: *Development of Ladakh Himalaya*. Kalpaz Publications 2002. 140. o.

²⁸ Martijn van Beek - Kristoffer. B. Bertelsen: „Ladakh: „Independence” is not enough”. *Himal*, Vol. 8. 1995. 12. o.

²⁹ Ladakh Autonomous Hill Development Council (LAHDC), <http://leh.nic.in/lahdc.htm>, internetről letöltve: 2009. március 28.

³⁰ Janet Rizvi: *Ladakh – Crossroads of high Asia*. Oxford University Press 1998. 202. o.

³¹ Csicsmann: i. m. 7. o.

egységes és összehangolt részvételre szólította fel a lakosságot, a különböző pártérdekeket igyekeztek egy időre háttérbe szorítani.³²

1. táblázat: A 2002-es Dzsammu és Kasmíri parlamenti választások eredményei (régióként)

Régió/Párt	National Conference	Kongresszus Párt	PDP	Egyéb (függetlenek, BJP, BSP, stb.)	Összesen
Kasmír-völgy	18	5	16	7	46
Dzsammu	9	15	0	13	37
Ladakh	1	0	0	3	4
Összesen	28	20	16	23	87

Forrás: Imam, S. H.: „Jammu and Kashmir Assembly Elections 2002: Ending National Conference's Reign”. *Jammu & Kashmir Online*, www.jammu-kashmir.com/insights/insight20021030.html, internetről letöltve: 2009. március 28.

A választások eredményeként Faruk Abdallah kormánya megbukott. Bár pártja, a Nemzeti Konferencia (National Conference) kapta a legtöbb szavazatot, 2002 végén a mérsékeltebb muszlim Demokratikus Néppárt (PDP) a Kongresszus Párttal alakíthatott kormányt.³³ Ez a fordulat egyben azt jelentette, hogy a LAHDC mozgástere ismét megnőtt. A változás némiképp orvosolta a ladakhiak régi sérelmeit, és a szervezet hatékony eszközként működött a hatalommegosztásban. Az új koalíciós kormány szélesebb végrehajtói jogosítványokat ruházott a LAHDC-re. Az országgrész gazdálkodása fokozatosan átláthatóbbá vált, a helyi testületek hatékonyabban ellenőrizték az őket közvetlenül érintő fejlesztési ügyeket.³⁴ A LAHDC tanácsosai bekerülhettek az állami hierarchiába.³⁵ A tágabb politikai összefüggéseket tekintve Dzsammu és Kasmír Államban 2002 után megerősödött Muhammed Szajíd mufti (PDP) miniszterelnök hatalma, aki így magabiztosabban tárgyalhatott állama különleges jogállásáról a szövetségi kormánnyal.

Úgy tűnik, Muhammed Szajíd mufti kormánya komolyan gondolta Dzsammu és Kasmír Állam belső autonómiáját, nemcsak Ladakh, hanem Dzsammu esetében is. A kasmíriak számára az önkormányzatiság elveinek megfelelő, hiteles politikai alternatívát kellett felajánlania. Ez különösen fontos egy olyan államban, ahol hosszú évtizedekig politikai és etnikai feszültségek dúltak, így meg kellett erősíteni az emberek hitét a demokratikus intézményekben. Nem utolsó sorban pedig oltalmazni kellett Kasmír etnikai és vallási

³² Rajiv Deshpande: „Buddhists demand autonomy for Ladakh”. *Jammu & Kashmir Online* 2000. június 13. <http://www.jammu-kashmir.com/archives/archives2000/kashmir20000613a.html>, internetről letöltve: 2009. március 28.

³³ Imam: i. m.

³⁴ Thupstan Chhewang személyes közlése, 2007. augusztus 4. Leh, Ladakh

³⁵ Tariq Bhat: “Laughter in Leh - Empowered Ladakh hill development council dreams of Union territory status”. *The Week*. 2002. december 12. <http://week.manoramaonline.com>, internetről letöltve: 2003. március 10.

sokarcúságát. Talán ez utóbbi kívánta a legtöbb figyelmet a Muhammed Szajid mufti vezette koalíciós kormánytól.

A legutóbbi tartományi választásokat 2008 novemberében-decemberében tartották. A Nemzeti Konferencia győzött, azonban többséget nem sikerült szereznie. Ezért tárgyalásokat kezdtek a Kongresszus Párt vezetőivel, és koalíciós egyezséget kötöttek. A 2009 januárjában beiktatott új kasmíri kormány a 87 parlamenti helyből 45-öt tudhat magáénak³⁶. A kormány élére Omar Abdallah, a néhai Abdallah sejk unokája került, akit az indiai közvélemény fiatal, modern, felvilágosult politikusként ismert meg az elmúlt évtizedben.³⁷ Most, hogy koalíciós partnere a szövetségi kormányt is irányító Kongresszus Párt lett, a Kasmír és India közötti kapcsolatok normalizálását várják tőle.³⁸

2. táblázat: A 2008-as Dzsammu és Kasmíri parlamenti választások eredményei (régióként)

Régió/Párt	National Conference	Kongresszus Párt	PDP	Egyéb (függetlenek, BJP, BSP, CPI (M), Panther's Party)	Összesen
Kasmír-völgy	19	4	19	4	46
Dzsammu	7	12	2	16	37
Ladakh	2	1	0	1	4
Összesen	28	20	21	21	87

Forrás: „Kashmiri parties in coalition bid”. BBC News. 2008. december 29.

http://news.bbc.co.uk/2/hi/south_asia/7803042.stm, internetről letöltve: 2009. március 28. „Assembly Election 2008”.

<http://www.ndtv.com/ndtvfuture/ndtv/elections-jk/results.aspx>, internetről letöltve: 2009. április 1.

Abdallah sejknek a *történelmi* Ladakhot kettéosztó rendelete 1979 óta mindmáig érvényben van. A Ladakhi Autonóm Tanács 1995-ös megalakulását követően Sztinagar a Kargili Kerületnek is felajánlotta a szélesebb autonómiát, de ezt eleinte Kargil visszautasította.³⁹ A 2002 és 2008 közötti kasmíri vezetés bátorítása azonban sokkal fogékonyabbá tette a kargiliakat az autonómia iránt.⁴⁰ 2003 nyarán megalakult a Ladakhi Autonóm Tanácshoz hasonló Kargili Autonóm Tanács is. Úgy tűnt, hogy Dzsammu és Kasmír Állam föderaliztikus átszervezése a térség hosszú távú politikai stabilitásának kulcsa.

³⁶ Saleem Pandit: „Abdullah back in J&K”. *The Times of India*. 2008. december 29.

http://timesofindia.indiatimes.com/India/Abdullahs_back_in_JK/articleshow/3905812.cms, internetről letöltve: 2009. március 28.

³⁷ „Kashmir pins hopes on young, energetic Omar Abdullah”. *The Hindu* 2009. január 6.

<http://www.hindu.com/thehindu/holnus/002200901061533.htm>, internetről letöltve: 2009. március 28.

³⁸ „Pro-India parties to take power in Indian Kashmir”. *International Herald Tribune*. 2008. december 30.

<http://www.iht.com/articles/ap/2008/12/30/asia/AS-Kashmir-Election.php>, internetről letöltve: 2009. március 28.

³⁹ „Ladakh Hill Council to continue fight for more powers”. *The Hindu*, 2003. január 3.

<http://www.hindu.com/2003/01/03/stories/2003010302801200.htm>, internetről letöltve: 2009. március 28.

⁴⁰ Binoó Joshi: „Power gift for Ladakh”. *The Telegraph Calcutta*, 2002. december 30.

http://www.telegraphindia.com/1021230/asp/nation/story_1526610.asp, internetről letöltve: 2009. március 28.

Hivatalosan 2001 óta létezik az a mozgalom, amely Ladakh teljes elszakadásáért küzd.⁴¹ Tagjai között megtalálhatók mindhárom vallás hívei és számos politikai párt tagjai. A front vezetője, Thupstan Chhewang szerint Ladakh sosem volt elégedett Dzsammu és Kasmír Államon belüli alárendelt helyzetével. A régió minden szempontból annyira különbözik az állam többi részétől – vallásilag, kulturálisan, történelmi hagyományait tekintve, etnikailag, sőt nyelvilag is –, hogy a politikai döntéshozók Sztinagarban nem láthatják át a helyi ügyeket.⁴²

A mozgalom hívei nem kifejezetten derűlátóak. Tisztában vannak vele, hogy Kasmír ügye valójában nemzetközi politikai kérdés, két, sőt három⁴³ atomhatalom érdekösszeütközésének területe. De látnak biztató példákat is. Asszam Államot az eltérő etnikai és kulturális különbségek miatt hét másik államra osztották. „Miért ne sikerülhetne ugyanez nekünk itt Kasmírban?” – vélekednek.⁴⁴ A ladakhiak szempontjából viszont a mindössze néhány hónapja hatalomban lévő új kasmíri koalíciós kormány vezetője, Omar Abdallah nem biztos, hogy további teret enged a nagyobb önállóságnak. Már évekkel ezelőtt leszögezte, hogy ő ellenzi a szövetségi területté válást Kasmír határain belül.⁴⁵

Ladakh gyors szövetségi területté válásában maguk a LUTF politikusai sem értenek egyet. Még Thupstan Chhewang, az LUTF szövetségi parlamenti képviselője is bizonytalan annak megítélésében, hogy mikorra valósulhat meg Ladakh szövetségi területté nyilvánítása. Tudatában vannak ugyanis Kasmír regionális hatalmi jelentőségének, annak, hogy a három szomszédos ország érzékeny határszakaszait megingatná, ha kívánságuk azonnal teljesülne. Nemcsak a kasmíri, hanem a mindenkori szövetségi kormány fogadókészségét is el kell nyerniük. Abban sem bizakodhatnak, hogy a közelgő 2009. április 16-i választásokon olyan új kormány alakulhat Delhiben, amely az LUTF követeléseit néhány éven belül valóra válthatja.

Az autonómia formája és a választási rendszer

Első ránézésre a Ladakh önrendelkezéséről szóló törvény⁴⁶ olyan, mint egy megvalósult álom, különösen az elhanyagolt térségek lakói szemszögéből. Néhány bekezdés erejéig érdemes

⁴¹ Aasha Khosa: „Everyone must give J&K govt a chance. Interview with Thupstan Chhewang”. *Jammu & Kashmir Online*, 2002. december 9.

<http://www.jammu-kashmir.com/archives/archives2002/kashmir20021209g.html>, internetről letöltve: 2009. március 28.

⁴² Thupstan Chhewang személyes közlése, 2007. augusztus 4. Leh, Ladakh.

⁴³ Kína, a keleti szomszéd a harmadik szereplő.

⁴⁴ Thupstan Chhewang személyes közlése, 2007. augusztus 4. Leh, Ladakh.

⁴⁵ „Omar rules out UT status for Ladakh”. *Express India*, 2002. augusztus 29.

<http://www.expressindia.com/news/fullstory.php?newsid=14258>, internetről letöltve 2009. március 28.

⁴⁶ LAHDC 1995. törvény. *Gazette of India*, 1995. május 9. 19. o.

megvizsgálni. A politikai berendezkedés modelljét a Dardzsilingi Gorkha Hegyi Tanács mintájára alkották meg.⁴⁷

A Ladakhi Autonóm Tanácsnak harminc tagja van. Ebből huszonhatot a Ladakhi lakosság választói juttatnak be, a fennmaradó négy helyre pedig Dzsammu és Kasmír Állam kormányzója nevez ki képviselőket. Az állam által kinevezett négy személynek kell képviselnie a legfontosabb kisebbségeket és a nőket. A választókerületek határait állami hivatalnokok segítségével a helyi vezetők jelölik ki, hogy lakosság képviselete arányos legyen, és el lehessen kerülni Közép-Ladakh dominanciáját. A LAHDC tagjai évente legalább egy alkalommal azért találkoznak, hogy kijelöljék maguk közül az ügyvezető főtanácsost, valamint a négy ügyvezetőt. Ez az öttagú vezetőség a végrehajtó tanács testület. A négy ügyvezető közül az egyik kötelező módon az egyik kisebbség tagja. A Tanács jogköre és feladatai elsősorban Ladakh mezőgazdaságát és a fejlesztést érintik. A legfontosabbak:⁴⁸

- nyilvántartja és kijelöli a földhasználat különböző formáit, lehetőségeit,
- szabályozza és összehangolja a fejlesztési terveket,
- elkészíti Ladakh költségvetését,
- megtervezi a területfejlesztés megvalósítását a legalsó szintig,
- támogatja a helyi nyelvet és a kultúrát,
- támogatja és ösztönzi a turizmust,
- a Tanácsnak teljes jogköre van adók, díjak kivetésére és behajtására, beleértve a legeltetés, a közlekedés, a turizmus, a szórakozás, az idénymunkával összefüggő tevékenységek adóját is.

A Ladakhi Autonóm Tanács felsorolt feladatai és jogkörei talán érthetetlennek tűnnek, ha nem vizsgáljuk meg részletesebben Ladakh elmúlt három és fél évtizedben bekövetkezett gyors ütemű és sok tekintetben ellenőrizetlen modernizációs folyamatait. Ezért alább áttekintjük e változások pozitív és negatív hatásait.

Az erőltetett modernizáció két évtizede

Ladakhban évszázadokon át az önfenntartó mezőgazdasági termelés uralkodott. Az alacsonyabb (2500 m alatti) területeken a növénytermesztés (árpa, búza, borsó, mustárfű, alma, sárgabarack), míg a magasabb térszíneken (4000 m felett) a lakosság nomád állattenyésztésből

⁴⁷ Martijn van Beek: „Thoughts on the Ladakh autonomous hill development council act of 1995”. *Mountain Forum* <http://www.mtnforum.org/rs/ol/browse.cfm?tp=vd&docid=437>, internetről letöltve: 2009. március 28.

⁴⁸ van Beek - Bertelsen: i. m. 7-15. o.

élt. Az alacsony lélekszámból adódóan alapvető élelmiszerekből önellátók voltak, sőt jelentős mennyiségű árpát cseréltek évről évre sóra, gyapjúfonalra, húsrá. Elsősorban a jelenleg Kínához tartozó Akszaj-Csin területén élő csekély létszámú lakossággal tartottak fenn jól működő cserekereskedelmet, de Kasmírból is gyakran érkezett kisebb-nagyobb rizsszállítmány. A nemzetközi kereskedelem – már amennyire Ladakh esetében lehet ilyesmiről beszélni a XIX. századig – csak a Selyemút kapcsán érintette a vidéket. Főleg gyapjút, selymet, brokátot, nyugati orvosságokat és festékanyagokat szállítottak India felől. Szinkiang (Kína) irányából pedig selymet és nemezt. Ladakh a málháslovaival, öszvéreivel és teherhordó jakjaival vette ki részét a Selyemúton folyó kereskedelemről, így juthatott némi készpénzforráshoz.⁴⁹

Nagyjából az 1950-es évekig maradt fenn a ladakhi társadalom viszonylagos zártsága. Ebben az időszakban India a gazdasági felzárkózás és modernizáció érdekében ötéves tervek rendszerét vezette be az egész országban, így Ladakhban is. Az első tervek között szerepelt a megfelelő úthálózat kiépítése. Ladakhban ez a Szrinagar Lehhel összekötő, elképesztő magasságokban húzódó út kiépítésével, majd korszerűsítésével kezdődött, és a zord természeti viszonyok ellenére 1960-ban itt már megindulhatott a közlekedés. Az útviszonyokra jellemző, hogy a 400 kilométeres távolságot még manapság is csak 36-40 óra alatt teszik meg a járművek. A hatvanas évek elején az útépitést felgyorsították Lehtől keletre is, hogy a kínai-indiai határt megfelelően tudják védeni. 1962-ben – amikor az út többé-kevésbé már járhatóvá vált – megtörtént a kínai annexió.⁵⁰

Az útépités mellett a modernizációs programok másik nagy csoportját alkották a növénytermesztés, az állattenyésztés és az öntözőrendszerek modernizálása, valamint a folyók szabályozása és a vízi erőművek építése. A tervek gyakran olyan elképzeléseken alapultak, amelyek nem számoltak a helyi viszonyokkal, a fejlesztési terveken dolgozó szakemberek közül sokan még csak nem is jártak azelőtt Ladakhban. A gazdaságfejlesztési kísérlet nem csak azzal a következménnyel fenyegetett, hogy Ladakh elveszti egyedülálló kulturális identitását, hanem azzal is, hogy a szövetségi kormány függő helyzetbe sodorja Ladakh egész gazdaságát. Az Indiának való gazdasági alárendeltség jól nyomon követhető, ha megvizsgáljuk néhány alapvető behozott árucikk évről évre változó mennyiségét.⁵¹

⁴⁹ Helena Norberg-Hodge: *Ancient Futures, Learning from Ladakh*. Oxford University Press 1991. 19-21. o.

⁵⁰ Ladakhot nemcsak Szrinagar felől lehet manapság megközelíteni, hanem déli irányból is, a Leh-Manali országúton is. Annak ellenére, hogy ezek az utak az év 6-7 hónapja alatt egyáltalán nem járhatóak, hóval borítottak, az indiai szövetségi kormány mégis irdatlan összegeket fordít fenntartásukra.

⁵¹ Ne feledkezzünk el arról, hogy ezeket az árucikkeket a Himalája 4-5000 méteres hágóin kell áthozniuk a kereskedőknek, és ezek az utak évente mindössze öt hónapig használhatók.

A hozzáférhető adatokat szemlélve szembeötlő, hogy alig egy évtized alatt az alapvető gabonafélék importja több mint két és félszeresére, 5000 tonnáról 13000 tonnára nőtt. Ez a modernizációs program egyik visszás hatását tükrözi, hiszen a gabonaszállítmányok megindulása előtt Ladakh ezen a téren önellátó volt. Számos helyi szakértő szerint az elmúlt negyven év mezőgazdasági modernizációs programja kudarcra fenyeget, ugyanis nem sikerült fejlődést felmutatni sem a növénytermesztésben, sem az állattenyésztésben.⁵² Ha mégis valamiben változás történt, akkor az talán éppen a termésátlagok romlása.

Vajon mi okozhatja ezt? A hagyományos ladakhi családban a család minden tagja kivette részét a mezőgazdasági munkákból, még a legfiatalabbak is. Az 1974-es nyitást követő években megindult a modernizáció, és ezzel párhuzamosan a turisták is egyre nagyobb számban látogattak Ladakhba. Azok a férfiak, akik azelőtt szinte a saját falujukat sem hagyták el, a növekvő munkalehetőségek vonzása miatt a fővárosba, Lehbe költöztek a turistaszezonban. A család női tagjaira maradt a betakarítás és általában az összes ház körüli munka. A piacon egyre olcsóbban lehetett megvásárolni az alapvető gabonaféléket, ráadásul a délebbi indiai tagállamokból importált árucikkek jobb minőségűek is voltak. A hagyományos önellátó gazdálkodás egyre inkább háttérbe szorult, mondhatnánk kiment a divatból.⁵³

Az elmúlt évtizedekben sokszorosára nőtt Ladakhban az importált kerozin, fűtőolaj és palackozott földgáz mennyisége. Egy tíz évvel ezelőtti becslés évi 2800 tonna palackozott földgázzal és 4,7 millió liter kerozin felhasználásával számol. Az említett két energiahordozóra nagy szükségük van a háztartásoknak, elsősorban főzésre használják, hiszen a tűzifa Ladakh-szerte nagyon drága. Az elmúlt negyven évben épült kormányépületek, hivatalok és iskolák fűtésére ezen kívül évente mintegy ezer tonna kocszra is szükség van.

Ladakh elektromos ellátottságát kívánták elősegíteni azokkal a vízi erőművekkel, amelyeket a már régóta működő dízelgenerátorok kiváltására építettek. A nagy esésű, sebes folyású folyók, mint az Indus vagy a Szuru, jó lehetőséget kínálnak kisebb erőművek építésére. Az ambiciózus Sztakne-projekt volt az egyik elsőként felépült erőmű. A maga nemében páratlan műszaki bravúrokkal megvalósított létesítmény, a világ egyik legmagasabban fekvő ilyen erőműve Leh áramellátását lett volna hivatott megoldani. A mostoha természeti viszonyokat azonban nem vették kellően számításba, így a terv nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. Az Indus-folyó télen 3-4 hónapra befagy, ekkor a turbinák nem működhetnek,

⁵² Prem Singh Jina: *Ladakh - The Land and People*. Indus Publishing Company, 1996. 236-240. o.

⁵³ Uo. 264. o.

nyáron a hatalmas mennyiségű görgetett hordalék veszélyezteti a működtetést, így csupán tavasszal és ősszel termelhet némi áramot.⁵⁴

Ám épültek hatékony vízi erőművek is: Kargil mellett 1995-ban adták át a 3,75 MW-os Iqbal erőművet, és a közelmúltban indítottak be egy sokkal nagyobb, 12 MW-os erőművet a Szuru-folyón, Csutuk falu mellett. Befejezési fázisához érkezett egy 60 MW-os erőmű is Alchi mellett. Ezekbe a tervekbe kapcsolódott be az 1983-ban alakult Ladakh Ecological Development Group (LEDeG),⁵⁵ amely szorgalmazta a kis kapacitású erőművek telepítését. A beruházások magas költsége miatt a nagy vízi erőművek építésével az utóbbi tíz évben felhagytak: sokkal kisebb, 100 KW és 3 MW kapacitású „mikro-erőművek” építésébe fogtak. Érdeemes megjegyeznünk, hogy ezeket a terveket még az Európai Unió is támogatja a „BORDA-projecten” keresztül.⁵⁶

Hosszú távon ezek kiváltását is szeretnék megoldani a szintén a LEDeG által szorgalmazott naperőművekkel, napcellákkal. Az indiai kormány, a már említett BORDA és a GERES⁵⁷ pénzügyi segítségével szinte minden településre bevezetik az olcsó napelemekkel működő fényforrásokat. A LEDeG-nek köszönhető, hogy megismertette a ladakhiakat azokkal a napkollektorokkal, fóliasátrakkal, amelyeket Ladakh-szerte manapság bárhol megtalálhatunk és amelyek környezetkímélő alternatívát jelentenek más technológiákkal szemben.⁵⁸

Népességrobbanás – kicsiben

Az egymilliárd egyszázmillió főt számláló Indiai Köztársaságban Ladakh *népességrobbanásáról* beszélni csupán némi képzavarral lehet, hiszen Ladakh összlakossága alig 200 ezer fő. Áttekintve az 1901-től rendelkezésre álló népességszámlálási adatokat, azt figyelhetjük meg, hogy 70 éven keresztül a népességnövekedést mérsékelt volt (60,3%), míg az utóbbi 30 évben igencsak megnőtt (62%).⁵⁹ Ez látszólag jelentéktelen eltérés, de vegyük figyelembe, hogy az első adat hetven év népességnövekedését mutatja, az utóbbi pedig három évtizedét.

⁵⁴ Rizvi: i.m. 175-176. o.

⁵⁵ www.ledeg.org.

⁵⁶ Bremen Overseas Research and Development Association, www.borda-net.org, internetről letöltve: 2009. március 28.

⁵⁷ Groupe Energies Renouvelables, Environnement et Solidarités.

⁵⁸ Ladakh Ecological Development Group. *What We Do*. www.ledeg.org/pages/what-we-do.php, internetről letöltve: 2009. március 28.

⁵⁹ Rizvi: i. m. 114-117. o.

A főváros, Leh kapcsán annak a klasszikus urbanizációs folyamatnak lehetünk tanúi, amely a világ legtöbb nagyvárosában végbement. A falvakból a városokba özönlött a népesség a kedvezőbb munkalehetőségek és a jobb életkörülmények reményében. Az 1960-as évtizedben 48,4%-os, a 1970-es években 57,96%-os népességnövekedés történt, míg a nyolcvanas években a lakosság megduplázódott. A Leh közigazgatási határain belül nyilvántartott népesség mellett érdemes számításba venni „Nagy-Leh” lakosságának gyarapodását is. A hatvanas-hetvenes évek tibeti menekültjei elsősorban nem Leh belvárosát népesítették be, hanem néhány kilométerre a városhatár mellett hoztak létre kisebb településeket, pl. Csoglamszárt. 1991 és 1995 között a városhoz tartozó „mini-agglomerációban” a lakosság száma 32,88%-kal nőtt. A várostervezők jelenleg 2020-ig vetítik előre a lakosság további növekedését, és 2020-ra már mintegy 55-60 ezer fővel számolnak.⁶⁰

A munkaképes lakosság Lehbe áramlása elsősorban azért tragikus, mert óriási nyomást gyakorol az egyébként is elmaradott infrastruktúrára, közüzemi hálózatra. A város egyre inkább romházak szervezetlen halmazának benyomását kelti. Ugyanakkor ez a folyamat megfosztja a munkaerőtől azokat a falvakat, amelyeknek a hagyományos munkamegosztás szerint Ladakh élelmiszertermelésében kellene részt venniük. Felforgatja a társadalom egészét, különösen megnehezíti a nők életét, akikre így még keményebb mezőgazdasági munkateher nehezedik. Máris megfigyelhetjük a férfi/nő arány drasztikus változását Lehben, ahol az ezer férfire jutó nők aránya néhány évtized alatt 1011-ről 733-ra csökkent.

A népességnövekedés talán a legérzékenyebb pontja Ladakh változásának. Az erőforrások szűkössége szempontjából már is elérte a kritikus szintet. A Lehi Körzet, a főváros nevét viselő közigazgatási régió népessége 1961 óta majdnem háromszorosára, 43.500-ról 117.600 főre nőtt!

A turizmus hatásai

India az óvatos lépések politikáját követve 1971-ben részlegesen már megnyitotta a régió határait, majd 1974-től kezdve minden különösebb engedély igénylése nélkül beléphettek a turisták Ladakhba.⁶¹ A térség életében a leginkább drámai változást éppen a turizmussal összefüggő folyamatok indították el. Az eddig említett összes modernizációs változás és törekvés együttesen sem nyomta rá bélyegét ily mértékben a régió társadalmára.

⁶⁰ Jina: *Ladakh - The Land and People*. 148-158. o.

⁶¹ Jina: *Development of Ladakh Himalaya*. 139-140. o.

A turizmus kétségkívül jelentősen fellendítette Ladakh gazdaságát. Különösen nagy vagyona tehetett szert néhány vállalkozó. Ám a társadalomban végbement változások sokkal mélyrehatóbbak voltak, mint ami e vékony réteg meggazdagodásából következne. Meglepő az az igyekezet, amellyel a ladakhiak az anyagi gyarapodásnak ezt a forrását az elmúlt három évtizedben megpróbálták kiaknázni. A legszerényebb körülmények között élők ugyanúgy – amennyiben egy-egy falusi ház melletti helyiséget a nyári turistaszézonban kiadtak –, mint a legtehetősebbek, akik valóságos palotaszállókat tudtak építeni. Hogy az erőfeszítéseket kellően méltányoljuk, tudnunk kell, hogy a turistáknak épült házak sok esetben messze meghaladják a helyi komfortszintet, és hogy ezek építőanyagait igen messziről, a Himalája vonulatain át kellett Ladakhba szállítani.

A turizmus fellendülésének egyik kedvező mellékhatásaként az állam is folyvást javítani igyekszik a helyi infrastruktúrát, ami már nem pusztán a turisták kényelmét szolgálja. Ilyen pl. Leh közvilágítása, melyet Dzsammu és Kasmír Állam Idegenforgalmi Minisztériuma finanszírozott, és amely 1995 óta könnyíti meg a helyiek életét.

Számos folyamat kellemetlen mellékhatásokkal járt. Legotrombább példa erre a közúti közlekedés robbanásszerű fejlődése, ami magával hozta a légszennyezést. A környezetvédelmi normák betartására sem Indiában, sem Ladakhban nem fektetnek hangsúlyt. A vidék kristálytiszta magaslati levegője a közutak mentén elviselhetetlenné változott. A hegyi túrákon eldobált szeméthegek soha le nem bomló maradványai, a helybeliek számára sokáig ismeretlen vízöblítéses vécék elterjedése miatt felgyülemelő szennyvíz potenciális veszélyforrások. Mindezek a fejlődés nemkívánatos következményei.

A turizmus további kellemetlen hozadéka, hogy a helyi lakosság egyszerűen alávetettnek, szegénynek és kiszolgáltatottnak kezdte magát érezni, mert megtapasztalta a különbséget a saját életmódja és a turistáké között. Helena Norberg-Hodge, Ladakh egyik legismertebb kutatója, aki évtizedeket töltött a helyszínen, ezt az élményt a „marslakók megérkezéséhez” hasonlítja.⁶² Amint az egyszerű ladakhi ember hirtelen szembesül a turisták gazdagságával, különös és ismeretlen eszközeivel, nemtörődömségével, saját életvitelét, szokásait, életmódját elkezdi lebecsülni, és a nyugati filmekből ismerős értékeket kezdi követni. Még az olyan egyszerű mindennapi dolog is, mint egy baseball-sapka, egy napszemüveg, a nyugati világ csillogását és felsőbbrendűségét közvetíti a helyi emberek, különösen a fiatalabbak számára.⁶³

⁶² Norberg-Hodge: i. m. 94-95. o.

⁶³ Jina: *Ladakh, past and present*. 100. o.

A turizmus harmadik mellékhatásaként említhetjük, hogy a turisták éppen a mezőgazdasági munkák időszakában érkeznek Ladakhba, amikor minden dolgos kézre szükség volna. A fiatalok ilyenkor különféle turizmussal kapcsolatos szolgálatokat vállalnak, teherhordást, túravezetést, vagy emléktárgyak árusítását, ahelyett hogy segítenének a betakarítási munkákban. A mezőgazdasági munkák zöme az otthon maradt asszonyok nyakába szakad.⁶⁴

A turizmus hatásai közül utolsóként említjük azt, amely nem negatív. A kulturális és életmódbéli kihívás, amit a turizmus jelent a ladakhiak számára, kiválthat olyan reakciókat is, amelyekkel a népesség talán válaszokat talál a globalizáció okozta gondokra. A LEDeG és a SECMOL⁶⁵ tagjai között máris szép számmal akadnak olyan fiatalok, akik tisztában vannak a modern kor vívmányainak kétarcúságával, és helyettük inkább egyfajta „ladakhi út” kísérletében hisznek. Mindkét szervezet tagjai nagy hangsúlyt fektetnek az ismeretterjesztésre, valamint arra, hogy felhívják a lakosság figyelmét a ladakhi kultúra megvédésének fontosságára. Nem tudhatjuk, hogy milyen hatékonyan buzdíthatják a helyieket, de meglehetősen nehéz dolguk lehet, hiszen a valóság szöges ellentétben áll az általuk hirdetett erkölcsi elvekkel.⁶⁶

Konklúzió - Lehetséges megoldások

Gyakori vitatéma, hogy mennyire szabad Ladakh életét a jövőben átalakítani. Vajon érdemes-e a modern világ összes hatását negligálva meghagyni valamiféle érintetlen „Sangri-La-nak”?⁶⁷ Vannak, akik úgy gondolják, hogy Ladakhot Bhutánhoz hasonlóan le kellene zárni a hatalmas turistainvázio elől, korlátozni kellene a beengedett turisták számát és meghatározni a kötelezően átváltandó napi költőpénzt. Másik lehetőségnek India egy másik állama kínálgózik, Szikkim. Ebbe az államba csak 15 napra kaphatnak vízumot a turisták, és a vízumot csak fél évvel később újíthatják meg.

Maguk a ladakhiak közül sokan úgy vélik, hogy a fenti ötletek Ladakh esetében nem kivitelezhetőek és nem is volnának kívánatosak.⁶⁸ Míg Bhután teljes mértékben, Szikkim pedig korlátozottan dönthet külvilággal fenntartott kapcsolatairól, Ladakh ezeket nem ellenőrizheti.

⁶⁴ Norberg-Hodge: i. m. 96-100. o.

⁶⁵ Students' Educational and Cultural Movement of Ladakh www.secmol.org, internetről letöltve: 2009. március 28.

⁶⁶ Sonam Jorges, a LEDeG igazgatójának személyes közlése, 2007. július 30. Leh, Ladakh.

⁶⁷ James Hilton A kék hold völgye című könyvében híressé vált, valahol a Himalájában fekvő misztikus, elképzelt ország neve.

⁶⁸ A LEDeG mikro-vízierőmű mérnökének személyes közlése, 2007. július 25. Leh, Ladakh.

A megoldás kulcsa talán a ladakhiak önbizalma lehet. Az öntudatos ladakhiaknak tudniuk kell, hogy a modernizáció nemcsak a korszerű termékek választékát jelenti, hanem egyben a fogyasztás és a kereskedelem, a haszonközpontú gazdaság és a bűnözés akadálytalan terjedését, a gépjárművek elburjánzását, valamint a természeti környezet gyors pusztulását is.⁶⁹

Az 1974-es nyitás óta immár harmincöt év eltelt. Azok a „gyermekbetegségek”, amelyek a hirtelen nyitással jártak, napjainkra lassan lecsillapodnak. A helyi közösség egyik legnagyobb feladata, hogy képes legyen a globalizálódó világban, a feltörekvő indiai gazdaságban megőrizni kulturális vonzerejét, ugyanakkor tudatosan élni a fenntartható fejlődés által kínált fejlődési lehetőségekkel.

⁶⁹ David Sonam, a lehi Moravian keresztény iskola nyugalmazott igazgatójának személyes közlése, 2007. augusztus 3. Leh, Ladakh.